

УДК 371.315
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.86.38>

Н. М. Назаренко

старший викладач кафедри романо-германських мов
навчально-наукового центру мовної підготовки
Національної академії Служби безпеки України

О. Г. Магден

старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету

АДАПТАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Стаття висвітлює проблему подолання перешкод, пов'язаних з навчанням іноземної мови професійного спрямування у вищих навчальних закладах. В статті зазначено, що ці труднощі здебільшого викликані низкою об'єктивних факторів, носять комплексний характер та суттєво впливають на мотивацію здобувачів вищої освіти.

Автори статті описують три основні групи типових перешкод: культурні, лінгвістичні та соціальні. Культурні перешкоди обумовлені низьким рівнем обізнаності студентів про соціо-культурні реалії англomовних країн; лінгвістичні перешкоди пов'язані з недостатнім рівнем мовних компетенцій; соціальні труднощі спричинені невпевненістю студентів в своїх знаннях і нездатністю подолати мовний бар'єр. Також автори звертають увагу на необхідність усунення згаданих труднощів з метою ефективного засвоєння навчального матеріалу та продуктивної роботи на заняттях.

На думку авторів, саме наявність матеріально-ресурсної бази відіграє важливу роль у подоланні труднощів, які виникають в процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування. Оскільки більшість навчального матеріалу базується на автентичних текстах професійного змісту, постає питання адаптації цих матеріалів. Автори наголошують, що необхідність адаптації існуючих ресурсів зумовлена різними причинами, серед яких вони виділяють наступні: освітні потреби студентів, їх рівень володіння іноземною мовою, наявність та доступність інформації для певних напрямків підготовки, а також необхідність для викладача застосовувати гнучкий підхід до створення навчальних матеріалів в умовах дистанційного чи змішаного навчання.

Також у статті розглядаються найбільш поширені підходи до адаптації навчальних матеріалів. Особливо ефективними способами адаптації є доповнення, скорочення та модифікація наявних у підручниках матеріалів. У випадку з автентичними інтернет-ресурсами важливо застосовувати методи спрощення матеріалу на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях, а також поетапне опрацювання об'ємних текстів.

На думку авторів адаптація матеріалів робить навчальний процес більш ефективним і задовольняє освітні потреби студентів. Зміни, внесені до існуючих дидактичних матеріалів, допомагають уникати труднощів, які стають на перешкоді вивчення іноземної мови професійного спрямування.

Ключові слова: перешкоди, адаптація навчальних матеріалів, види адаптації, доповнення/скорочення/трансформування/спрощення навчального матеріалу, іноземна мова професійного спрямування.

Навчальний процес за будь яких умов безперечно пов'язаний з певними труднощами і перешкодами, які доводиться долати як здобувачам освіти, так і вчителям і викладачам. Деякі з перешкод є типовими в будь-якому навчальному контексті, деякі можуть відрізнятися залежно від ситуації, обставин і навіть місця. Ефективність навчання і викладання невід'ємно пов'язані з мотивацією і успіхом студентів, що в свою чергу передбачає виявлення, аналіз і подолання перешкод. У процесі викладання перед викладачем постає декілька ключових завдань: організація роботи на занятті з урахуванням можливостей

і потреб кожного студента, підвищення зацікавленості до предмета та мотивації до навчання і найголовніше – підготовка матеріально-ресурсної бази й відповідних завдань для досягнення навчальної мети. Особливо гостро ця проблема постає в умовах воєнного стану і дистанційного навчання. Відсутність безпосереднього контакту з аудиторією й обмежені можливості викладача застосовувати різні методи роботи зі здобувачами вищої освіти вимагають гнучкості, диференційованого підходу й креативності в процесі підготовки необхідних навчальних матеріалів для проведення практичних занять. Окрім цього, складні

умови, тривога, невизначеність, часто страх і відчай студентів значно впливають на їх мотивацію, продуктивність і здатність ефективно працювати над опануванням навчального матеріалу.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблеми подолання труднощів у викладанні і вивченні англійської мови як іноземної широко висвітлювалися в роботах зарубіжних авторів. Зокрема, І. Хан [1] зосереджується на проблемах і підходах до викладання англійської мови як в аудиторії, так і з використанням так званого «змішаного» підходу; А. Малі [2] розглядає і описує поняття «адаптація» навчальних матеріалів та її основні види; А. МакГрес [3] дає практичні поради вчителям іноземної мови: як правильно оцінювати, адаптувати, доповнювати й створювати навчальні матеріали з урахуванням студент-орієнтованого підходу для підвищення мотивації; в той час як Х. Літон [4] досліджує перешкоди і труднощі, які мають студенти в процесі оволодіння іноземною мовою у вищих навчальних закладах. У вітчизняній науковій парадигмі питання адаптації навчальних матеріалів розглядалося переважно в площині інклюзивної освіти і не є досить вивченими, особливо у сфері вищої освіти. Окрім цього, ситуація в країні ставить перед викладачами нові виклики і завдання, що і визначає актуальність дослідження.

Мета статті. Метою цієї роботи є розглянути й проаналізувати основні типи труднощів, які впливають на мотивацію і ефективність оволодіння англійською мовою здобувачами вищої освіти, а також запропонувати підходи до створення та адаптації навчальних матеріалів з урахуванням викликів сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Переважна більшість науковців приходять до висновку, що незважаючи на ретельне планування, розробку програм навчальних дисциплін на основі сучасних підходів до вивчення іноземної мови, використання оригінальних підручників і різноманітних навчальних матеріалів, високу кваліфікацію викладачів та ефективну організацію навчального процесу, викладання і набуття практичних навиків володіння англійською мовою як іноземною не відповідає потребам і є провальним в багатьох країнах світу. Це є комплексною проблемою, яка викликана низкою причин, так званих перешкод, які можна об'єднати в певні групи.

Х. Літон, спираючись на дослідження інших науковців, виділяє наступні групи типових труднощів:

– культурні. Низький рівень фонових знань студентів з історії, культури, державного устрою, економіки і т.і. англійських країн створює певні труднощі у розумінні оригінальних навчальних матеріалів, особливо під час вивчення англійської мови професійного спрямування. Це з одного

боку демотивує студентів, а з іншого створює нові виклики для викладачів. У цьому випадку, викладач може адаптувати, розробити власні навчальні матеріали з урахуванням культурних особливостей своєї країни, і таким чином заохочувати студентів до ознайомлення з особливостями країни, мова якої вивчається. Індивідуальні завдання та групові творчі проекти краєзнавчого спрямування дозволяють студентам не лише розширити свій кругозір, а й покращують їх навички критичного мислення та аналітичного читання іноземною мовою. Окрім цього, такі види завдань надають можливість студентам самостійно працювати у зручній для них час та визначати об'єм інформативного матеріалу/інформації, який вони зможуть опрацювати для виконання того чи іншого творчого завдання. Підвищення рівня обізнаності студентів дозволяє викладачам в подальшому не тільки використовувати автентичні матеріали, а й створювати власні оригінальні завдання, спираючись на ці матеріали. Такий підхід зменшує культурні перешкоди, покращує навички самостійної роботи, стимулює аналітичне мислення, підвищує самооцінку, впевненість та інтерес до навчальної дисципліни.

– лінгвістичні перешкоди. Однією з основних проблем, з якою зіштовхуються викладачі закладів вищої освіти, є низький рівень володіння англійською мовою здобувачів вищої освіти, що значно ускладнює процес навчання іноземної мови професійного спрямування. А також, незважаючи на широке застосування диференційного підходу при формуванні груп для вивчення іноземної мови, існує проблема різного рівня сформованості мовленнєвої компетентності у студентів в межах однієї групи, що, відповідно, знижує їх мотивацію до вивчення мови. В свою чергу студенти мають труднощі у вдосконаленні різних лінгвістичних компетенцій на різних етапах вивчення англійської мови. А саме, лексичної (знання словникового складу мови і здатність використовувати в мовленні не лише основні групи лексики, а також сталі вирази, фразеологізми і лексику певних тематичних груп), граматичної (знання і використання граматичних форм іноземної мови), семантичної (здатність розуміти та контролювати зміст та внутрішню логіку прочитаного тексту, або почутого висловлювання), фонологічної (здатність сприймати на слух і відтворювати іноземну мову), орфографічну, орфоепічну (знання правопису, а також навиків розпізнавання значення слів з контексту) [5, с. 6]. Труднощі у оволодінні лексикою професійного спрямування пов'язані з низкою об'єктивних причин. Найперше це притаманна англійській мові полісемія, різниця у обсягах значень слів в рідній та іноземній мовах, відмінність у правилах сполучуваності слів, значна кількість сталих виразів, які не мають

прямих відповідників у рідній мові, запозичення і т.і. Граматичні труднощі, які найчастіше спостерігаються при роботі з навчальними матеріалами професійного спрямування насамперед пов'язані з використанням непоширених або нетипових для української мови граматичних форм, а саме: пасивний стан дієслова, безособові форми (Gerund, Infinitive, Participle), вживання артиклів, особливості вживання прийменників, порядок слів у реченні, т.і. Фонологічні труднощі пов'язані зі складністю сприйняття автентичних аудіо і відео навчальних матеріалів, що вимагає від викладача розробки підготовчих вправ для зняття труднощів, або адаптації навчальних матеріалів.

– соціальні перешкоди. Студенти, які вивчають іноземну мову, не бачать практичних перспектив застосування іноземної мови в повсякденному житті, вони практично не мають можливості використовувати її в соціальному чи публічному контекстах, що створює серйозний мовний бар'єр і стає на заваді розвитку мовленнєвих навичок. Невпевненість в своїх знаннях, значна кількість граматичних помилок під час мовлення, бідний словниковий запас і неправильна вимова впливають на мотивацію студентів [4, ст. 91–92]. До цієї групи також можна віднести надзвичайні умови, пов'язані з ситуацією в країні, а саме обмежені можливості здобувачів вищої освіти отримувати повноцінне навчання.

Тому, для подолання вище згаданих труднощів і перешкод невід'ємною складовою процесу підготовки викладача до занять з іноземної мови має стати: створення, адаптація і оновлення навчальних матеріалів. Особливо це стосується викладання іноземної мови професійного спрямування, що має свою специфіку й значно відрізняється від викладання мови загального вжитку. Це передусім пов'язано з тим, що існує обмежена кількість або відсутність навчальних матеріалів з певних напрямків професійної підготовки у формі підручників та навчально-методичних комплексів; змістова невідповідність автентичних матеріалів, що пояснюється відмінностями в політичних, законодавчих, економічних системах англійської мови; втрата актуальності чи застарілість інформації, у зв'язку зі стрімким розвитком технологій (особливо при викладанні іноземної мови у сфері інформаційних технологій та телекомунікації).

Серед основних причин, які зумовлюють необхідність адаптації навчального матеріалу можна виокремити наступні: невідповідність матеріалу рівню володіння іноземною мовою здобувачів освіти, його об'єму відповідно до обсягів навчального часу, відведеного на вивчення дисципліни; недостатня кількість вправ на опрацювання і засвоєння лексичного матеріалу професійного спрямування; також тексти для читання містять велику кількість невідомої лексики, яка вимагає

особливої уваги, тематика матеріалу є досить складною через брак фонових чи фахових знань. Зважаючи на наведені вище причини, Ш. Халім і Т. Халім виокремлюють наступні способи адаптації [6, с. 638]:

– доповнення або скорочення навчального матеріалу. Такий тип адаптації особливо важливий у випадку неоднорідності навчальної групи. Матеріал більшості підручників для вивчення англійської мови професійного спрямування передбачає щонайменше середній рівень володіння іноземною мовою. Отже, адаптація матеріалу необхідна як для здобувачів з низьким, так і з високим рівнем мовленнєвої компетенції. Це може містити доповнення навчального матеріалу додатковими підготовчими вправами, опорними таблицями, блок-схемами (особливо для роботи з текстами з професійної тематики), а також створення окремого альтернативного уроку з паралельним викладенням навчального матеріалу, який розрахований на здобувачів з низьким рівнем. Для здобувачів з високим рівнем володіння мовою, необхідно розширювати навчальний матеріал і доповнювати його завданнями підвищеної складності, або такими, що вимагають творчого підходу, щоб підтримувати мотивацію і зацікавленість у вивченні предмету. Інколи ці два підходи застосовуються одночасно, коли виникає потреба вилучити певну частину матеріалу й замінити її іншим відповідно до практичної мети заняття;

– модифікація навчального матеріалу передбачає внесення змін для покращення або пристосування матеріалу відповідно до певної мети. Найчастіше метою модифікації навчального матеріалу є необхідність зробити його більш комунікативно спрямованим, створюючи завдання на вирішення певних проблем, моделювання комунікативних ситуацій, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю;

– спрощення навчального матеріалу. Такий тип адаптації найчастіше застосовується до автентичних текстів. Спрощення може передбачати зміну структури речень, а саме: заміну складних і довгих речень на декілька коротких, що значно полегшує сприйняття і розуміння змісту тексту. У деяких випадках тематика оригінальних текстів професійного спрямування є досить складною, тому спрощення може передбачати не зміну оригінального тексту, а представлення навчального матеріалу в декілька етапів для його поступового опрацювання та засвоєння. До того ж деякі семантичні, лексичні й синтаксичні складові автентичних текстів можуть викликати певні труднощі. Серед семантичних труднощів найпоширенішими є багатозначність та вживання слів у їх переносному значенні. Тому, адаптуючи оригінальні тексти, є доречною заміна слова у переносному значенні іншими словами, вжитими у їх прямому

значенні, яке буде більш зрозумілим. Автентичні тексти як правило містять досить велику кількість складних слів і виразів, які потребують спрощення, звичайно, якщо це не стосується термінів і суто професійної лексики. Так певні лексичні одиниці, які не так широко вживаються, або слова латинського походження можна замінити більш відомими й поширеними в англійській мові відповідниками, що полегшить сприйняття і розуміння навчального матеріалу. Сталі вирази, значення яких складно зрозуміти з контексту, краще замінити на більш зрозумілі. Найбільше проблем спричиняють ідіоматичні вирази, які в більшості випадків відображають певні культурні аспекти і не є універсальними. Такі лексичні елементи краще замінити або передати їх значення описовим способом. Студентам зазвичай важко розуміти, перекладати і в подальшому відтворювати складні видо-часові форми з декількома допоміжними дієсловами, а також складні пасивні конструкції, які не є типовими для носіїв української мови. Тому речення, в яких зустрічаються такі граматичні форми, доцільно трансформувати, вживаючи прості видо-часові форми та активний стан дієслова [7].

– перегрупування навчального матеріалу передбачає переформатування порядку викладення матеріалу в межах окремого уроку чи розділу або навіть зміну порядку вивчення декількох розділів, що може забезпечити більш логічну подачу навчального матеріалу, і, відповідно, покращити його засвоєння. Це може містити у своєму складі упорядкування завдань відповідно до рівня складності, групування вправ за різними принципами. Визначати об'єм та порядок викладення навчального матеріалу слід відповідно до мовних потреб здобувачів вищої освіти, а також мети заняття.

– комбінування навчального матеріалу передбачає поєднання різних видів завдань для засвоєння окремих тем з курсу вивчення. Це можуть бути так звані 'case study' – завдання з подальшим обговоренням, рольовою грою або підготовкою творчого проекту.

Адаптуючи навчальний матеріал, викладачам слід приділяти особливу увагу інструкціям та поясненням до вправ. Чіткі та зрозумілі інструкції забезпечують правильність виконання завдань та ефективну роботу з навчальним матеріалом, в той час як нечітко сформульовані пояснення здатні демотивувати студентів і призводити до небажаних результатів. За умов дистанційного навчання, коли у викладача обмежені можливості переконатися в тому, що студент правильно зрозумів умову завдання, доцільно подавати приклади виконання тих чи інших завдань. Якщо студенти отримують творче завдання, для них важливо усвідомлювати

наявність в ньому практичного компоненту. Тому описання комунікативної ситуації повинно бути максимально наближене до реального професійного контексту.

Іншим важливим фактором, який варто враховувати в процесі адаптації та створення навчальних матеріалів, є різноманітність та об'єм завдань на перевірку розуміння прочитаного/прослуханого тексту, або на відпрацювання вживання нових лексичних одиниць і граматичних форм. Виконуючи однотипні вправи і відповідаючи на велику кількість питань, студенти втрачають інтерес до навчання. Як вже було зазначено вище, з метою ефективної реалізації навчального потенціалу об'ємних професійних текстів їх необхідно опрацьовувати поступово у декілька етапів. Відповідно, на кожному етапі роботи з такими текстами завдання можуть носити різний характер, а їх кількість повинна співвідноситись з об'ємом окремого уривка тексту. Такий підхід до роботи з навчальним матеріалом професійного спрямування з одного боку поживає навчальний процес, а з іншого – дає можливість студентам успішно досягти поставленої мети навчання.

Зважаючи на складні умови організації навчального процесу в умовах воєнного стану, сучасні технології та доступ до численних інтернет-джерел значно розширюють можливості адаптації навчальних матеріалів і дозволяють урізноманітнити види роботи, полегшити сприйняття та підвищити мотивацію здобувачів освіти до вивчення іноземної мови. Посилання на різноманітні відео ресурси, презентації і т.і, створення викладачем онлайн додатків з додатковими завданнями чи тестами для самоперевірки та контролю знань студентів дають можливість здобувачам вищої освіти працювати самостійно в зручний для них час і за сприятливих умов.

Висновки і пропозиції. Отже, викладання і вивчення іноземної мови в надзвичайних умовах воєнного стану ставить як перед викладачами, так і перед здобувачами низку завдань. Подолання труднощів і перешкод можливе лише за умови злагодженої співпраці. Адаптація навчальних матеріалів для вивчення іноземної мови професійного спрямування є невід'ємним і безперервним процесом і вимагає від викладача творчого підходу, постійного аналізу потреб студентів, урахування лінгвістичних й екстралінгвістичних факторів під час роботи з оригінальними текстами, пошуку способів підвищення мотивації й інтересу до навчальної дисципліни. Усвідомлення важливості вивчення іноземної мови, прагнення удосконалення своїх знань і умінь, самоорганізація і мотивація є ключем до успіху для здобувачів вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Khan I. A. Challenges of Teaching/Learning English and Management. *Global Journal of Human Social Science*, 11(8). pp. 68-80.
2. Maley A. Squaring the circle – reconciling materials as constraint with materials as empowerment. In: Tomlinson, B. (ed). *Materials Development in Language Teaching*. (2nd ed) Cambridge: Cambridge University Press. pp. 379-402. URL: <https://documents.pub/document/squaring-the-circle-reconciling-materials-as-a-constraint-with-materials-as-empowerment-maley-1998.html>.
3. McGrath I. Materials evaluation and design for language teaching. Edinburgh: Edinburgh University Press. 2016. 344 p. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv10kmd52>.
4. Liton H. A. Harnessing the Barriers That Impact on Students' English Language Learning (ELL) *International Journal of Instruction*. Vol. 9, No. 2. July 2016. pp. 91-106. URL: http://www.e-iji.net/dosyalar/iji_2016_2_7.pdf
5. Жетписбаева Б. А., Шайхызада Ж. Г., Костина Е. А. Компоненты иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции студентов неязыковых специальностей. *Вестник Карагандинского университета*. Серия Педагогика. 2015. № 3. С. 5-11. URL: <https://rep.ksu.kz/handle/data/6712?show=full>
6. Halim Sh., Halim T. Adapting Materials: Revising the Needs of Learners. *International Journal of Humanities and Cultural Studies*. Vol.2., Issue 4, March 2016. pp. 633-642. URL: <http://www.ijhcs.com/index.php/ijhcs/index>.
7. Dariam S. Adapting Authentic Materials for Language Teaching. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ650634>.

Nazarenko N., Magden O. Adapting teaching materials as a means of overcoming difficulties in learning a foreign language for specific professional purposes

The article reveals the problem of overcoming difficulties related to learning a foreign language for specific professional purposes in high school. It also emphasizes that the mentioned difficulties are caused by a range of objective factors. These difficulties are of a complex nature and may largely impact the learners' motivation.

The authors of the article describe three major groups of common obstacles: cultural, linguistic, and social. Cultural obstacles are driven by students' low level of awareness of social and cultural realia in English-speaking countries; linguistic obstacles are related to insufficient language competencies; social difficulties result from learners' lack of confidence in their knowledge and inability to break a language barrier. The authors also draw attention to the necessity of removing the mentioned difficulties with the view of efficient mastering of educational materials and productive work during the lessons.

The authors suggest that it is the availability of proper teaching resources which plays a crucial role while overcoming difficulties arising in the course of learning a foreign language for specific professional purposes. Since a great majority of teaching materials is based on authentic career-focused texts, there is a need in adapting these materials. The authors emphasize that the necessity to adapt existing resources is justified by various reasons. Among them there are the following: students' educational needs, their linguistic competencies, availability of the information resources relevant to certain career paths, as well as the necessity for a teacher to apply a flexible approach to creating and adjusting teaching materials in the process of distant or blended education.

The article also focuses on the most common approaches to adapting educational materials. Especially effective methods of adaptation are expanding, reducing, and modifying the materials provided in textbooks. In case of using authentic Internet resources, it becomes essential to simplify such materials at the semantic and syntactic levels as well as to work with voluminous texts incrementally.

According to the authors, adaptation of materials transforms teaching into a more efficient process and enables to meet students' educational needs and expectations. The alterations made to available learning resources make it possible to avoid obstacles that may hinder learners from mastering a language for specific professional purposes.

Key words: *obstacles and difficulties, adaptation of teaching materials, expand/reduce/modify/simplify teaching materials, foreign language for specific professional purposes.*